

УДК 37.1:004(07)

Косик Вікторія

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ
ГЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Автор розкриває основні позиції розвитку професійної компетентності учителів географії засобами інформаційно-комунікаційних технологій під час підвищення їхньої кваліфікації у закладах післядипломної освіти.

Ключові слова: ІКТ, учитель географії, професійна компетентність.

Постановка проблеми. Процес формування конкурентоздатної і динамічної економіки та якість життя населення в значній мірі визначається рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації, рівнем і якістю освіти. Одним із принципів, на яких ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти, є «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя» [1, с. 2].

Дбаючи про соціально-економічний розвиток держави, ми повинні не тільки враховувати загальні тенденції та принципи модернізації освіти, але й ефективно їх запроваджувати та вдосконалювати відповідно до вимог часу. Саме освітянські тенденції прогнозують контури майбутнього суспільства, а принципи – відповідають за динаміку його модернізації.

До основних освітніх тенденцій і закономірностей сьогодні відносять створення єдиного європейського освітнього простору, людиноцентриську парадигму навчально-виховного процесу, створення умов для освіти упродовж всього життя.

Забезпечення неперервності професійної освіти в сучасних умовах – це об'єктивна потреба й водночас невід'ємна складова соціально-економічної політики держави, її подальшого цивілізованого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є компонентом безперервної освіти. В основу концепції неперервності післядипломної педагогічної освіти, її гуманізації, особистісної спрямованості покладено роботи таких учених як С. Болтівець, В. Кремень, В. Маслов, В. Олійник, Н. Протасова, М. Романенко, О. Савченко, В. Семиченко, В. Слободчиков та ін.

Проблематиці забезпечення відповідних умов формування і розвитку професійної компетентності фахівців в умовах інформатизації (запровадження ІКТ в освітній процес) присвячено праці таких учених і педагогів, як: В. Биков, Т. Бондаренко, Г. Єльнікова, І. Роберт, М. Ростока, Т. Чернова, В. Ягупов та ін. Зокрема, розвиток професійної компетентності педагогічних кадрів досліджують Т. Гавлітіна, О. Коваленко, О. Лаврентьева, Л. Лук'янова, О. Спірін та ін. До того ж, окремі питання розвитку професійної компетентності учителів географії знайшли висвітлення у наукових і методичних розробках таких учених-географів, як Т. Герасимова, М. Елькін, В. Замковий, А. Ісаченко, В. Корнеєв, В. Максаковський, Л. Паламарчук, В. Плахута, В. Саюк., В. Преображенський, А. Сиротенко, П. Шищенко та ін.

Зазначимо, що підготовка сучасного вчителя до роботи в умовах модернізації освіти потребує оновлення змісту післядипломної педагогічної освіти та розробки педагогічних технологій, спрямованих на розвиток його професійної компетентності. Тож, у Законі України «Про вищу освіту» компетентність визначається як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.» [1, с. 3].

Відтак, розвиток системи післядипломної освіти педагогів, на думку Н. Протасової, характеризується об'єктивно існуючими, суттєвими зв'язками явищ освіти і суспільного життя. Такими закономірними зв'язками є залежність післядипломної освіти як особливого освітнього утворення від сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників суспільного життя; єдність і взаємозв'язок розвитку та збагачення в процесі післядипломної освіти загальнокультурної (загальноосвітньої), фахово-кваліфікаційної та функціональної складових сукупної культури педагога; взаємозв'язок післядипломної освіти педагога з активною самоосвітою, саморозвитком і самовихованням; залежність ефективності післядипломної освіти педагогів від доцільно організованої діяльності та розумно побудованого спілкування в її процесі [2, с. 12].

На думку В. Саюк, в наш час «особливого значення набуває проблема розвитку професійної компетентності вчителів, діяльність яких пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю, розгалуженістю емоційно-комунікативної сфери взаємодії з учнями тощо. Сучасний учитель географії все більше здійснює у школі, поряд із навчанням і вихованням учнів, культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують освітній і духовний розвиток учнів. Його фахова досконалість усе більше характеризується рівнем компетентності, що визначає ефективність і результативність педагогічних дій.» [3, с. 3]. Однак, проблема підвищення рівня професійної компетентності учителів географії засобами ІКТ у системі післядипломної педагогічної освіти ще не ставала предметом спеціального педагогічного дослідження.

В свою чергу, на нашу думку, поза увагою дослідників залишилися можливості ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій для індивідуалізації підвищення кваліфікації учителів географії та їхнього професійного розвитку. Ученими активно здійснюється пошук шляхів вдосконалення процесу формування і розвитку професійної компетентності майбутніх педагогів. Проте питанням формування професійної компетентності

учителів географії засобами інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, у системі післядипломної педагогічної освіти, приділяється не достатньо уваги.

Виклад основного матеріалу. Школі необхідні географи-професіонали з високим рівнем професійної компетентності, які здатні працювати в умовах швидкого зростання наукової інформації, готові опановувати та впроваджувати інноваційні освітні технології, сприяють розвитку пізнавальних інтересів та творчих здібностей учнів. Особливого значення набуває проблема розвитку професійної компетентності вчителів, діяльність яких пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю, розгалуженістю емоційно-комунікативної сфери взаємодії з учнями тощо.

В українському суспільстві на сьогодні найактуальнішим залишається питання про конкурентоспроможність спеціалістів в умовах ринкової економіки, стрімких технологічних змін, глобалізації суспільства. На нашу думку, успіх вирішення даної проблеми безпосередньо залежить від працівників освітньої сфери, бо саме від професійної компетентності учителя залежить формування конкурентоздатності, ключових компетентностей учнів, їх спроможності увійти у світовий глобальний простір.

Загальна феноменологія професійної компетентності вчителя загальноосвітнього навчального закладу та її окремих видів знайшла відображення у великій кількості психолого-педагогічних досліджень, проте в сучасній психолого-педагогічній науці проблема професійної компетентності педагога не має однозначного розв'язання. Різні трактування професійної компетентності вчителя обумовлені, перш за все, особливостями структури діяльності фахівців різних професійних галузей. Однак базовою характеристикою даного поняття залишається ступінь сформованості в педагогічних працівників єдиного комплексу знань, навиків, умінь, досвіду, що забезпечує виконання професійної діяльності.

Сучасний учитель – фундаментально освічена особа, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності, яка безперервно

працює над власним розвитком, підвищенням освітнього й культурного рівнів, уміє самостійно набувати необхідні для професійної діяльності компетенції та компетентності, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, здатна активно й творчо діяти. Сучасний учитель географії все більше здійснює у школі, поряд із навчанням і вихованням учнів, культурологічну, соціально-психологічну, розвивальну, дослідницьку, проєктивну функції, створює умови, що забезпечують освітній і духовний розвиток учнів. Його фахова досконалість усе більше характеризується рівнем компетентності, що визначає ефективність і результативність педагогічних дій. Школі потрібен учитель-географ, котрий працює у форматі творчих пошуків, які ґрунтуються на здобутках традиційної методики й включають новації, інновації. Компетентний учитель географії повинен уміти сам і навчити учнів творчо сприймати нові знання і застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, володіти здатністю до саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

Спостереження за діяльністю вчителів показали, що певна їх кількість формально ставляться до своєї професії. Професійні обов'язки, вимоги до особистості вчителя часто залишаються для них зовнішніми, суто формальними атрибутами. А це призводить до виникнення суперечностей: між швидкістю суспільних, інформаційно-інноваційних перетворень та рівнем творчого використання наукових досягнень у навчально-виховному процесі; високими вимогами суспільства до психолого-педагогічної підготовки педагогів, їх загальної і професійної культури та недостатнім рівнем професійної компетентності; між сучасними вимогами до вчителя як особистості, суб'єкта освітнього процесу, здатного до саморозвитку та впровадження інноваційних технологій і неготовністю педагогів до інноваційної діяльності, відсутністю потреби у фаховому зростанні. Зазначені суперечності негативно впливають на результати професійної діяльності вчителів географії. Їх розв'язання потребує обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку професійної

компетентності вчителів географії, впровадження їх у систему післядипломної освіти, що сприятиме підвищенню якості та ефективності педагогічної діяльності.

Аналіз теоретичних напрацювань учених, стан педагогічної практики, нові вимоги до професійної компетентності вчителя географії в умовах модернізації освіти та наявність певних суперечностей, які ускладнюють їх реалізацію, засвідчують необхідність опрацювання проблеми розвитку професійної компетентності вчителів географії. Удосконаленню професійної компетентності, забезпеченню готовності педагогів до освоєння нововведень, до інноваційної діяльності, формування інноваційної культури сприяє система післядипломної освіти, її орієнтація на особистість вчителя.

У світовій системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників використовується поняття «європейського виміру в освіті» як системи освітніх орієнтирів, принципів і методів для формування сучасного спеціаліста, розроблена так звана «формула якості», тобто спектр професійно особистісних якостей, якими має володіти фахівець: майстерність, моральність, професіоналізм, ініціатива, здатність творити, адаптуватися, генерувати ідеї, бути динамічною і оптимістичною особистістю, самомотивованою не на репродукцію, а на експеримент, дослідження, новаторство. Ефективному розв'язанню цих проблем сприяє впровадження нових програмно-цільових підходів до управління системою підвищення кваліфікації та інноваційних форм підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованими дітьми. Однією з них є стажування – форма підвищення кваліфікації педагогів, укладена з урахуванням нових запитів суспільства щодо формування конкурентноспроможної особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, програмування власного життя.

Зазначимо, що за В. Олійником «модель відкритої освіти передбачає: відкритість освіти у майбутньому; інтеграцію всіх способів пізнання людиною світу; розвиток і включення в процеси освіти синергетичних

уявлень про відкритість світу, цілісності та взаємопов'язаності людини, природи і суспільства; вільне користування інформаційними ресурсами; особистісну спрямованість процесу навчання; розвиток інформаційної культури; процес постійного пошуку, зміни і формування нових орієнтирів та цілей; партнерство викладача й учня.» [4; 10]. Втім, проблема організації дистанційного навчання нині стає усе більш актуальною. Те, що незабаром таке навчання займе міцне місце в освітній системі, не викликає сумніву. Поки залишається питанням, чи буде вона виділена в окрему форму навчання або ж буде одним з різновидів заочної форми.

На наш погляд, зараз доцільніше говорити про різні форми навчання (очною, очно-заочною, заочною) на основі дистанційних технологій.

Висновки. У нинішніх умовах роль каталізатора процесу реформування підготовки педагогічних і управлінських кадрів, особливо в галузі відкритої післядипломної педагогічної освіти, може відігравати більш широке використання засобів ІКТ.

Реальний стан переходу до відкритих систем освіти вже зараз характеризується істотними змінами у вирішенні таких концептуальних питань:

- наближення змісту освіти до попиту, що формується на ринку праці та відбиває об'єктивні тенденції розвитку економіки, науки, суспільства;
- розроблення та реалізація нових педагогічних технологій, зокрема таких, що базуються на сучасних телекомунікаціях та інформаційних системах;
- обґрунтування та практичне застосування принципово нових підходів до навчально-методичної та навчально-організаційної діяльності у процесі надання освітніх послуг, їх органічного поєднання;
- формування нових підходів до організації освітньої навчально-методичної діяльності, а саме: створення навчально-методичних комплексів з використанням різних носіїв інформації, зокрема мережевих і мультимедійних підручників, систем електронного тестування, використання відеоконференцій та навчання через супутникові телекомунікації та ін.;

- формування освітніх порталів та освітніх консорціумів;
- визначення та впровадження нових організаційних систем: науково-педагогічних комплексів, освітніх порталів та освітніх консорціумів.[4. 9].

Поставлена мета досягається шляхом реалізації наступних завдань:

- отримання додаткових та вдосконалення наявних знань і вмінь з удосконалення основних напрямів професійної діяльності, що забезпечується модулями професійно-орієнтованої та фахової складових у структурі змісту стажування;

- підвищення рівня професіоналізму в сфері застосування інформаційних, комп'ютерних і комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі;

- активізація самостійної роботи, розвиток мотивації до професійного вдосконалення і особистісного розвитку слухачів;

- удосконалення знань і формування навичок з правових, економічних, управлінських, соціогуманітарних та інших питань професійної діяльності слухачів, що забезпечується модулями соціально-гуманітарної підготовки.

Таким чином, повномасштабне впровадження інноваційно-інформаційних технологій у процес післядипломної педагогічної освіти вчителів географії здатне забезпечити нові, більш гнучкі можливості фахового зростання спеціалістів, а отже, й неперервність освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, № 1556-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.

2. Протасова Н.Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні : автореф. дис. ... докт. пед. наук / Н.Г. Протасова. – К., 1999. – С. 12–13.

3. Саюк В.І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд.пед. наук : 13.00.04 / В.І. Саюк. – К, 2006. – 236 с.

4. Олійник В.В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях / В.В. Олійник; НАПН України, Ун-т менедж. освіти, – К., 2013. – 329 с.

Косик Виктория. РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ГЕОГРАФИИ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Автор раскрывает основные позиции развития профессиональной компетентности учителей географии средствами информационно-коммуникационных технологий при повышении их квалификации в учреждениях последипломного образования.

Ключевые слова: ИКТ, учитель географии, профессиональная компетентность.

Kosik Victoria. DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS OF GEOGRAPHY WITH MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

The author reveals the main positions of the development of the professional competence of the teachers of geography using the means of information and communication technologies while improving their qualification in the institutions of postgraduate education.

Key words: ICT, geography teacher, professional competence.